

Gamla anteckningar om Gunnarskog, dess gårdar och hemman.

Den äldsta och första förteckningen som finnes över gårdar och hemman inom Gunnarskogs s:n är den år 1540 upprättade Jordaboken. Här upptages som hemman Bosebyn, Ingolsbyn, Bijn, Kattelsrud, Sällieboda, Sätereth, Graffäss, Toböll, Grötavall, Bärgh, Jerperud, Allstakan, Boretaken, Träskoge, Gårdzäss, Arbotten, Prästegården och Backa. Av dessa hemman hade Bijn och Sällieboda två gårdar medan alla övriga hade blott en gård.

Då husförhållsböckerna tillkommo först under 1700-talets senare hälft äro uppgifterna rörande folkmängden under 1500- och 1600-talen mycket knapphändiga. Den intressantaste längden vad 1600-talet beträffar är den, som i anledning av lösensumman för Älvsborg upprättades 1613, varav framgår, att Gunnarskog denna tid hade följande skattskyldiga personer:

43 bönder med hustrur, 3 soldater, 1 skräddare, (som i förteckn. kallas ämbetsman), 9 änkor, 7 drängar och 9 pigor, tillsammans 113 skattskyldiga personer.

Under 1600-talets mitt var, som vi veta, statens finanser allt annat än lysande och kronan måste upprepa gångerna låna pengar till fälttågen i samband med trettioåriga kriget samt senare under Drottning Kristinas tid, vilken rätt ofta behövde pännigar. Sådana lånegivare torde hava varit Jonas Klingstedt, Ludvig Fritz, Wilhelm Philip och Gertrud Starenflycht enl. den jordabok som upplades år 1865.

De ständiga striderna under 1600—1700-talen höllo, liksom i övriga socknar, befolkningsnummernären avsevärt nere. Den mantalsskrivna befolkningen för Gunnarskog utgjordes sålunda år 1640 av endast 194 personer, 1690 av 261, 1700 av 323 och 1730 av 539 personer. År 1742 drog troligen någon sorts farfarsot över socknen ty i kyrkans dödsbok upptages som avlidna ej mindre än 138 personer, varav 42 under 15 år.

Av dessa kyrkans dödsböcker framgår även, att ovanligt många personer upplevat en hög ålder.

Den 25 mars 1692 begravdes Michel i Gränsjön i en ålder av 100 år, den 11 aug. samma år Bijrin Persdotter i Allstakan 100 år o. s. v. År 1724 begravdes åldersmannen Olof Örjansson i Skåhlsjön (nuvarande Bogens Kapellförsaml.) vilken uppnådde den höga åldern av 106 år. Under dessa 32 år hade inalles 14 personer uppnått den ovanliga åldern av 100 år och där-

över enl. de anteckningar dödsboken utvisar. Även under senare tider hava personer i Gunnarskog upplevat hög ålder. En av dessa var Storjongs-Jan i Hundviken, som för något år sedan vid sin död var nära 106 år gammal.

Gårdsnamn, hemman m. m.

Hemmanet Allstakan har tydligen fått sitt namn av det ursprungliga dialektordet "äle", i äldre tider omväxlande med al i betydelsen alskog samt taka = intaga. Den förste kände bonden i Allstakan är skattebonden Sebiörn i Allstackenn enl. Jordaboken 1548. Gården skattlades år 1540. Vid början av 1600-talet fanns här två gårdar men år 1630 ägdes Allstakan av endast en bonde vid namn Brynell och gården utgjorde ett helt hemman för sig.

Hemmanet Backa har troligen erhållit sitt namn efter gårdens läge. Den förste kände bonden här är "Erikk i Backa" och gården skattlades år 1540. År 1613 finnes som ägare för gården Backa bonden Olaff, vilken skattar 12 mark för sig och hustrun, samt knekten Per Torbiörnsson.

I Jordaboken 1630 är gården kronohemman och brukas av bonden Torsten.

Genom kungl. brev av den 17 febr. 1691 anslogs till bostället åt komministern i Gunnarskog $\frac{1}{2}$ mantal av kronohemmanet 1 mantal Backa och än idag är denna plats boningsorten för Gunnarskogs prästerskap.

Hemmanet Byn är troligen den allra äldsta av Gunnarskogs gårdar. Den bar sitt namn av "by" i betydelsen hemman och utgjordes år 1540 av två gårdar, den ena ägd av "Elff" och den andra av "Peder i Bijn."

Vid 1600-talets början är "Lasse i Byn" enda bonden och 1630 står "Bängtt i Byn" som ägare och gården är helt hemman.

Under 1600-talets mitt anslogs Byn till infanterihemman under Adelsfanan, men lades 1683 under Sparres Kompani.

Bosebyn har troligen fått sitt namn av mansnamnet Bose samt by och den först kände bonden här bar namnet "Elf i Bosebijn" och stod skriven för gården redan år 1540. År 1613 ägdes Bosebyn av en storbonde vid namn "Brynte i Bossebyn" och han betalade i skatt hela 4 riksdaler för sig, hustrun, dräng, son och sonhustru. 1630 var gården ett helt hem-

man och ägdes av bonden Leek och år 1683 övergick gården i kanslirådet Jonas Klingstedts ägo.

Hemmanet Bortans först kände bonde hette Sven och stod skriven för gården 1540 och 1548. År 1613 har hemmanet tre åbor som tillsammans skattade 36 mark. En bonde vid namn Jöns står år 1630 skriven för all skatt. År 1540 skrevs gårdsnamnet för Boretaken och 1548 för Borghetackenn. Enl. anteckningar framgår att Bortan varit gammalt Länsmanshemman uti Jösse härad.

Berga har troligen fått sitt namn av belägenheten, liksom Backa. Den förste här kände ägaren utgjorde enl. Jordaboken 1540 bonden Elff som år 1548 skrevs för "Eluff i Bergh" år 1613 äges gården av två bönder Anders och Paul.

År 1630 upptages "Bärgha" som helt hemman med bonden Anders som ägare. Enl. anteckningar i Jordaboken 1685 "var Berga gammalt infanterihemman under Nerikes och Wermlands regemente till 1682, nu indelt de gemene under Axel Sparres Comp."

Backsjöbotten: Detta gårdsnamn tyder på att en sjö, Backsjön, eller Backasjön, blivit utdikad och tagen i bruk för bosättning och jordbruk. År 1585 skattlades en gård med namn Backsjöbotten och ägdes 1613 av en icke namngiven änka. År 1630 ägdes gården av en bonde vid namn Anders och det var då $\frac{1}{2}$ hemman men reducerades 1683 från Kanslirådet Jonas Klingstedt och indelt år 1684 som boställe för "fougdetienaren i Västra sysslet".

Hemmanet Gravås. Äldste kände bonden i Gravås hette Berger, vilken redan år 1540 och även 1548 stod skriven för gården. Gravås var vid 1600-talets början ett av socknens största hemman med icke mindre än 4 hushåll.

I Jordaboken 1630 upptages Gravås som helt hemman och bonden Oluf står skriven för hela skatten. I samma bok för år 1883 finnes följande anteckning "Grafås reducerat 1683 fr. hr Wilh. Barclay såsom bortdonerat militiehemman, men såsom hr Hans Belfrage hafwer dhett köpt med Kongl. Concens ifrån herr Barclay efter landshöfdingens bref d. 2/8 1684 alltså var dhett af Cominissionen löosgiftwit sin rätta posessor hr Belfrage som dhett innehar".

Gröttvål. Liksom Byn är nog

Gröttvål en av de äldsta gårdarna i socknen. Namnet har nog äldst varit Gryttvål, dess första del samma som namnen Grytterud (Mangskog) och Gryttved (Köla) och namnets andra del är troligen kommen av vål, vilket i värmländska dialekten ännu är det vanliga uttrycket för det som vid svedjandet uppräddas; vål eller risvål.

1540 och 1548 ägdes gården av bonden "Erik i Grötauall" men återfanns 1613 uppdelad på två bönder, Torsten och Erik. 1630 är Gröttvål helt hemman och äges av bonden Engelbrecht för att senare hamna i Canslirådet Jonas Klingstedts ägo.

Hemmanet Gårdsås ägdes år 1540 av skattebonden Knudt som även 1548 stod som ägare för gården. År 1564 delades gården i två delar, varvid den ena delen behöll gamla namnet och den andra skattlades under namnet Lilla Gårdsås.

1613 ägdes lilla Gårdsås av bonden Torbjörn. I st. Gårdsås upptages samma år tre hushåll, bönderna Peer och Matthes samt en enka.

Enligt brev av 22/10 1649 och 1/7 och 22/9 1651 är st. Gårdsås sålt till välborne Ludwick Fritz".

Lilla Gårdsås reducerades samtidigt från Jonas Klingstedt, men återfick denne hemmanet senare.

Järperud. Namnet härstammar troligen från det gamla mansnamnet Hjärke och rud i betydelsen röjning. "Grells i Jerpperud" var den förste kände bonden och hans namn återfinnes i 1540 års Jordabok.

Vid 1600-talets början var här två åbor, en bonde Brynte samt en änka och 1630 upptages Jerperud som helt hemman, tillhörande bonden Anders.

Av Jordaboken 1685 framgår att Järperud varit gammalt infanterihemman under Nerkes och Värmlands regemente samt 1683 tilldelat Sparres Kompani.

Hemmanet Ingersbyn har troligen fått sitt namn av det fornsvenska mansnamnet Inge samt by i betydelsen hemman. År 1540 och 1548 stod "Halnol i Ingolsbyn" skriven för gården. Även år 1613 upptages blott en gård, för vilken står skriven "Bonde i Ingersbyn". Denne bonde är ägare ännu 1630 och gården är helt hemman.

Enl. Jordaboken 1685 är "Ingersbyn reducerat såsom gammalt Militiehemman emellan åren 1633 och 1652.

Hemmanet Kållerud skattlades år 1581 och skrives då Kolsrud. Namnet synes hemmanet fått av det rätt vanliga fornsvenska mansnamnet Kol och får då över sättas med: "Kols röjning". År 1613 fanns här blott en bonde.

Rassmusser i Kolsrud" och denne var för sig och hustrun påförd en skatt av 12 mark. 1630 upptages

den som $\frac{1}{2}$ hemman av "Erik i Kålstakenn".

1685 skrives namnet Kåhlstad och av anteckn. framgår att det tillhört Jonas Klingstedt.

Kätterud har troligen fått sitt namn efter bonden Kettils röjning. 1540 ägdes gården av en bonde Erik men i 1548 års Jordabok står bonden Eluff som ägare och nu skrives gårdsnamnet Kietthelsrudth.

1613 upptages som enda åbo i detta hemman Knekten Torsten. År 1630 är gården upptagen bland hemmanen med bonden Eluuf som enda åbo. Hemmanet var ett av de mindre vid 1600-talets början.

Klanderud skattlades 1564 och ägdes 1613 av "Oloff i Klanderud". En bonde vid namn "Anders i Klanderudh" står skriven som ägare för gården år 1630, och gården upptages som $\frac{1}{2}$ hemman.

Ryggestan skattlades ävenledes 1564 och äges 1613 av "Enkian i Ryggestaken". 1630 står "Oluf i Rijggtakenn" skriven för gården.

Russerud blev även skattlagd först 1564. Första här kända bonden hette Jon, vilken år 1613 erlade 12 marks skatt. 1630 äges Russrud av bonden Erik och gården är upptagen som $\frac{1}{2}$ hemman.

Gården har troligen fått sitt namn efter den röjning som företagits och det skulle då betyda höströjning.

Sättra eller Sätereth som gården 1540 skrevs hade som ägare bonden Jon. I 1548 års Jordabok benämnes han för "Jonni Setteredt" och han var då ende åbon. 1613 skrives gården för Sättra och den har nu tre åbor; Oloff, som har hustru och dräng samt Anders med hustru och "Enkian i Sättra", som är befriad från utskylderna till Älvsborgs lösen. År 1630 utgör Sättera helt hemman och äges av bonden Brynte. I 1685 års Jordabok står antecknat: "Sättra, Sahl, wälb. Ludwick Fritz Köpte ifrån K. M. och Kronan enl. Kongl. Kammar Kollegii bref dat 22/10 1649 och 22/9 1651, possideras nu av fru Gertrud Starenflygcht".

Hemmanet Tobol: Den äldste kände bonden i detta hemman är Amund i Toböll, vilken 1540 är skriven för gården. 1548 äges gården av Aruidt i Toböll och 1613 finnes upptaget två åbor vid namn Per och Christopher. "Päär i Tääböll" är skriven för gården 1630 och den utgöres då av helt hemman. Gårdens namn härleder sig troligen från ett äldre mansnamn, ett fornsvenskt Tolle samt bol — hemman eller bostad.

Tvärud skattlades 1564 och har troligen fått sitt namn av att röjning utförts på tvären = "tvär-röjningen". 1613 har gården en enda åbo "Anders i Tuaru", vilken icke är påförd någon skatt. Även 1630 står Anders som ägare för

gården, som här upptages bland de $\frac{1}{2}$ hemmanen.

1682 reducerades Tvärud från Jonas Klingstedt, men denne återfick hemmanet jämte sistnämnda är ränta och ägde rätt besitta hemmanet på livstid.

Hemmanet Arbotten skattlades år 1540 under namn Arbottn. Den förste kände bonden här gick under namnet Lasse och var skriven för gården 1540 och 1548. År 1564 skattlades en gård som fick namn Lilla Arbotten. Här fanns år 1613 endast en åbo, Håcken i lil-Arbotten. Stora Arbotten hade samma år tre åbor, nämligen Börgier, Gunnar och Anuud.

Rexed skattlades år 1545 och kallades i 1548 års Jordabok "ett torp Rexedt". År 1613 fanns för Rexed upptagna två åbor, Torsten och Anders och 1630 är samme Anders en som skriven för gården. Rexed har liksom en del andra hemman varit gammalt infanterihemman under Nerkes och Värmlands regemente.

Hemmanet Öjerud skattlades 1551 och torde hava fått sitt namn av fornsvenska genitiv Öia av ordet Ö i betydelsen "upphöjning av sank mark".

Enda åbon var 1613 bonden "Anders i Öjerud". Enl. 1630 års Jordabok är det en enka som står skriven för gården, som upptagits bland $\frac{1}{2}$ hemman.